

BARBARA CZARDYBON

„Nowe ontologie”. Tradycja postneokantyzmu w Niemczech i Rosji

(10–11 stycznia 2012, Kraków Uniwersytet Jagielloński)

W dniach 10-11 stycznia 2012 odbyła się w Krakowie ogólnopolska konferencja naukowa „*Nowe ontologie*”. *Tradycja postneokantyzmu w Niemczech i Rosji*. Organizatorem przedsięwzięcia była grupa badaczy myśli rosyjskiej z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego w składzie: mgr Barbara Czardybon, dr Leszek Augustyn, dr hab. Michał Bohun (Zakład Historii Filozofii). Celem, jaki przyświecał organizatorom konferencji, była próba podjęcia krytycznego namysłu nad pojęciem „postneokantyzm”. W szczególności chodziło o próbę odpowiedzi na pytanie o charakter relacji zachodzącej między orientacją postneokantowską współczesnych filozofów niemieckich a ontologistycznym ukierunkowaniem XX-wiecznych filozofów rosyjskich. Do dyskusji zaproszono przedstawicieli kilkunastu różnych ośrodków naukowych; łącznie w konferencji czynny udział wzięło dwudziestu dziewięciu znawców tematu. Gościem specjalnym była dr Natalia Daniłkina, reprezentująca Bałtycki Federalny Uniwersytet im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie.

W ramach konferencji zaproponowano wydzielenie sesji poświęconych niemieckiej i rosyjskiej refleksji filozoficznej. Liczebna przewaga badaczy filozofii niemieckiej (pięć sesji) nad znawcami myśli rosyjskiej (trzy sesje) potwierdza konstatację, iż obecna w pismach rosyjskich autorów problematyka onto-gnoseologiczna, inspirowana dziedzictwem Kantowskim, dopiero zaczyna budzić zainteresowanie polskiego środowiska naukowego.

Uroczystego otwarcia obrad dokonał we wtorek w sali Kazimierza Wielkiego Collegium Maius UJ dr hab. Michał Bohun, zastępca Dyrektora Instytutu Filozofii UJ ds. studenckich. W krótkim słowie wprowadzającym przypomniał on tradycję zapoczątkowanych przez śp. Profesora Włodzimierza Rydzewskiego cyklicznych konferencji dotyczących filozofii rosyjskiej, szczególną uwagę zwracając na związki ideowe

styczniowego wydarzenia z sympozjum pt. *Granice Europy – granice filozofii...*¹, tj. ostatnią konferencją zorganizowaną przez Zakład Historii Filozofii Rosyjskiej. Następnie głos zabrała mgr Czardybon, która podkreśliła znaczenie badań prowadzonych w katowickim ośrodku naukowym. Czardybon przewodniczyła również obradom pierwszej sesji.

Pierwszym honorowym odczytem było wystąpienie prof. dr. hab. Andrzeja J. Norasa z Uniwersytetu Śląskiego, zatytułowane *O periodyzacji filozofii uwag kilka. Neokantyzm a postneokantyzm*. Autor niezwykle ważnej rozprawy *Kant a neokantyzm badeński i marburski*² punktem wyjścia swego odczytu uczynił koncepcję Wilhelma Windelbanda, wedle którego historia filozofii to nie historia ludzi, lecz historia problemów. Takie właśnie rozumienie z całą mocą ujawnia się w neokantyzmie, który – jak dowodził prof. Noras – „sam stanowi problem”. Referent podniósł fundamentalny dla konferencji problem trudności związanych z podziałem neokantyzmu, wskazując tym samym na konieczność mówienia o formacji postneokantowskiej. Zaraz po Profesorze wystąpił dr Tomasz Kubalica. Badacz z Katowic podjął się zadania interpretacji neokantowskiej koncepcji metafizyki Johannesesa Volkelta na tle Martina Heideggera ujęcia Kantowskiej krytyki czystego rozumu. Dr Kubalica z całym przekonaniem dowodził, iż Heideggerowskie ujęcie filozofii transcendentalnej jako projektu ugruntowania metafizyki nie jest niczym nowym, miało ono bowiem swoich prekursorów właśnie w metafizycznym nurcie filozofii neokantowskiej; w neokantyzmie metafizycznym podjęto problem wewnętrznej możliwości metafizyki nie tylko w zakresie *metaphysica specialis*, ale też w zakresie *metaphysica generalis*. Kolejnym prelegentem był dr Marcin Furman, reprezentujący Akademię Pomorską w Słupsku. Jego referat dotyczył projektu filozoficznego Richarda Höningswalda. Autor tego projektu – przekonywał dr Furman – opowiada się przeciwko wszystkim tym teoriom, które w założeniach swych dopuszczają argumenty ontologiczne lub metafizyczne. Filozofia Höningswalda jest teorią poznania. Myśliciel twierdzi, że filozofia nie dysponuje możliwościami poznawczymi pozwalającymi określić fundamenty bytowe w postaci „rzeczy samej w sobie”, a ów „niedostatek” rekompensować ma teoria ważności (*Geltung*) jako samousprawiedliwienie, charakteryzujące się logicznym uposażeniem podmiotu w postaci zasady tożsamości. Pewne wątki sygnalizowane przez dr. Furmana znalazły swoje uzupełnienie w odczycie prof. UO dr hab. Iwony Alechnowicz-Skrzypek. Prof. Alechnowicz dywagowała nad zasadnością uznania teorii przedmiotowości Höningswalda za ontologię. W jej przekonaniu – zakładając, iż samą teorię przedmiotowości rozpatrywać będziemy jako pozytywną teorię rzeczywistości – relatywnie łatwo odnajdziemy takie aspekty teorii Höningswalda, które pozwolą dostrzec w niej określony typ ontologii. Jeśli jednak podejmiemy do teorii przedmiotowości od strony psychologii myślenia Höningswalda, wówczas pojawiają się istotne wątpliwości co do słuszności określania teorii tej mianem

¹ Por. L. Augustyn, W. Rydzewski (red.), *Granice Europy – granice filozofii. Filozofia a tożsamość Rosji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

² A. J. Noras, *Kant a neokantyzm badeński i marburski*, wyd. 2 popr., Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.

ontologii. Filozof nie dał wszakże ontologicznej wykładni formalnej struktury ludzkiej subiektywności, poprzestając na sprowadzaniu jej do formuły „myślę coś”.

Kilku prelegentów w swoich wystąpieniach dokonało istotnego wykroczenia poza proponowane w ramach dyskursu konferencyjnego zagadnienia, rozwijając tym samym szereg innych równie ważnych i ciekawych kwestii. Idzie tutaj na przykład o wystąpienie prof. PAN dr. hab. Sławomira Mazurka i jego głos w sprawie rosyjskiej recepcji myśli filozofa z Królewca. Właśnie referatem *Rosyjski renesans religijno-filozoficzny wobec filozofii Kanta* rozpoczęto obrady I sesji filozofii rosyjskiej. Najogólniej rzecz ujmując, Profesor podjął próbę opisu swoiście rozumianego dialogu XX-wiecznej rosyjskiej filozofii religijnej z filozofią królewieckiego mędrca, która uwidoczniła przede wszystkim, iż dialog ten był wielce niekonsekwentny. Rosjanie często i w pozytywnym świetle przedstawiali rozstrzygnięcia Kanta w filozofii moralnej, ale już w filozofii historii Kantowska myśl stanowiła dla nich synonim choroby zachodniego ducha. Metafizycy wszechjedności – mówił prof. Mazurek w ciągu swego dwudziestominutowego referatu – polemizowali z Kantem, a przedstawiciele personalizmu egzystencjalistycznego niemal całkowicie bagatelizowali dorobek autora *Krytyk*. Kolejne wystąpienie w ramach sesji kierowanej przez dr. hab. Bohuna należało do prof. UW dr. hab. Jana Krasickiego. Profesor zarysował problem negatywnego stosunku Mikołaja A. Bierdiajewa do filozofii neokantowskiej. Polemizując z neokantystami, wysunął rosyjski myśliciel zarzut „neonizmu”. Bierdiajew zwracał również uwagę na dokonującą się w koncepcjach neokantowskich deprecjację mądrościowego ideału filozofii oraz deantropologizację filozofii. Prof. Krasicki przedstawił racje „za” oraz „przeciw” Bierdiajewowskiej polemice z neokantyzmem. Z kolei ideą przewodnią odczytu prof. dr. hab. Marka Styczyńskiego z Uniwersytetu Łódzkiego była odmienność rosyjskiego i zachodniego sposobu uprawiania refleksji filozoficznej. Profesor dokonał analizy kluczowych konceptów pojęciowych (*ratio* i *logos*), aby na przykładzie myśli Włodzimierza F. Erna oraz polskojęzycznej monografii myśli tej poświęconej³, pokazać zaskakujące konsekwencje odczytania Kanta: „od Kanta do Kruppa”. Prof. Styczyński w swym wystąpieniu czerpał nadto z filozofii Leszka Kołakowskiego. Zapożyczając określone terminy polskiego myśliciela, usiłował Profesor oddać „przewagę” (rosyjskiego) mitologicznego pnia kultury nad pniem analitycznym. Ostatnie wystąpienie wtorkowej sesji filozofii rosyjskiej dotyczyło późnej myśli Włodzimierza S. Sołowjowa. Wygłaszający je mgr Aleksander Temkin z Uniwersytetu Warszawskiego podjął analizę Sołowjowskiego zwrotu ku – odczytanemu przez pryzmat filozofii Heglowskiej – Kantowi. Prelegent skoncentrował się na Sołowjowa operacjach na Kantowskiej idei autonomii moralnej, uwyrażniając oryginalność ontologizacji wewnętrznego głosu prawa dokonanej przez Rosjanina. Mgr Temkin wykazał nadto związek zabiegów Sołowjowa z Heglowską wizją przechodzenia pojęcia „konieczności absolutnej” w wolność.

³ M. Bohun, *Oczyszczenie przez burzę. Włodzimierz Ern i moskiewscy neostłowianofile wobec pierwszej wojny światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.

Obradom II sesji filozofii niemieckiej przewodniczył dr Kubalica. Sesję tę otworzył referat mgr Magdaleny Hoły-Luczaj, zatytułowany *Po co Heideggerowi Kant?*. Doktorantka Uniwersytetu Jagiellońskiego na przykładzie prac *Kant a problem metafizyki*⁴ oraz *Pytanie o rzecz...*⁵ śledziła przemianę krytycznego podejścia Martina Heideggera do problematyki ontologicznej obecnej w dziele myśliciela z Królewca: o ile w pierwszym z diskutowanych tekstów autor skupia się na krytyce filozofii Kanta z perspektywy pojęcia jestestwa (*Dasein*), które to – jak twierdzi – winno stanowić podstawę rozpatrującej problem bycia (*Sein*) ontologii fundamentalnej, o tyle w drugim bezpośrednio wskazuje na zagubienie przez Kanta samego bycia, które to czyni byt (*Seiende*) bytem, a więc tym, „co będące” (*seiende*). Autorka odczytu podjęła także wątek Heideggerowskiego sporu z nowożytnym idealizmem, do rozwoju którego doszło już po „zwrocie”. Następną prelegentką była dr Anna Musioł, związana z Uniwersytetem Śląskim w Katowicach. Przywołując filozoficzną debatę w szwajcarskim Davos, dr Musioł przedstawiła analizę porównawczą systemu Ernsta Cassirera oraz wybranych tez filozofii Martina Heideggera. Wśród diskutowanych kwestii dysputy z przełomu marca i kwietnia 1929 roku znalazło się m.in. zagadnienie skończoności i nieskończoności ludzkiego poznania, kwestia Kantowskiego schematyzmu oraz możliwości metafizyki. Po dr Musioł wystąpiła dr Alicja Pietras z Akademii Pomorskiej w Słupsku. Młoda badaczka dokonała prezentacji filozofii Emila Laska w kontekście rozwoju filozofii niemieckiej od neokantyzmu do postneokantyzmu. W filozofii Laska – twierdziła – sprobmatyzowana zostaje nie tylko formalna, ale też materialna strona poznania. Filozof występuje z postulatem stworzenia oprócz – rozwijanej dotychczas przez neokantystów – logiki sądu tzw. logiki przedmiotu. Zdaniem dr Pietras można zatem mówić o pewnego rodzaju zwrocie w interpretacji myśli królewieckiego filozofa, dokonanej właśnie za sprawą Laska. Zwrot ten zaowocował potem ontologicznie zorientowanymi projektami formacji postneokantystów. Wreszcie, dr Dorota Leszczyna (Uniwersytet Wrocławski) przedstawiła odczyt pt. *Zadania filozofii postneokantowskiej w interpretacji José Ortegi y Gasseta*. Tytułowe zadania stojące przed „pokoleniem 1911” to – jak przekazała dr Leszczyna – przede wszystkim uprawianie filozofii w sposób systematyczny, odrodzenie refleksji ontologicznej oraz przezwyciężenie idealizmu.

Kolejna sesja filozofii niemieckiej poświęcona była w głównej mierze myśli filozoficznej Nicolaia Hartmanna. Sesję tę prowadził prof. Noras. Pierwszym prelegentem był prof. UW dr hab. Radosław Kuliniak. W odczycie Profesora zarysowane zostały różnice wyłaniające się w Hartmanna metafizyce poznania w jego refleksji nad ustaleniami Paula Natorpa. Uwaga badacza skupiła się na sposobie „symbolicznego” odejścia Hartmanna od koncepcji Natorpa w obszarze psychologii i fenomenologii, a także w idealizmie, realizmie, empiryzmie i materializmie. Efektem rzeczzonego odejścia jest – dowodził prelegent – Hartmannowska krytyka poznania i ontologii oraz przejście do

⁴ M. Heidegger, *Kant a problem metafizyki*, tłum. B. Baran, PWN, Warszawa 1989.

⁵ Tenże, *Pytanie o rzecz. Przyczynek do Kantowskiej nauki o zasadach transcendentnych*, tłum. J. Mizera, „KR”, Warszawa 2001.

zarysu ontologii fundamentalnej. Po prof. Kuliniaku wystąpiła mgr Dorota Barcik. Doktorantka Uniwersytetu Opolskiego podjęła próbę zestawienia ze sobą dwóch postneokantowskich propozycji, tzn. Nicolaia Hartmanna nowej ontologii krytycznej oraz wysuniętego przez Karla Jaspersa projektu *periechontologii*. Główną tezę, jaką klarownie rozwinęła w trakcie swego wystąpienia, było twierdzenie, iż tym, co odróżniało Hartmanna i Jaspersa od neokantyzmu, było to, że obaj na Kanta spoglądali jako na filozofa, którego perspektywa nie jest ani jedynie ontologiczna, ani jedynie epistemologiczna, lecz ontologiczno-epistemologiczna. Trzeci w kolejności referat sesji, której przewodniczył prof. Noras, należał do dr. hab. Leszka Kopciucha. Pracownik Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie podjął w swym referacie złożony problem stosunku Hartmanna do filozofii autora *Krytyk* w kontekście zagadnień aksjologiczno-etycznych. W centrum jego rozważań znalazła się kwestia metafizycznego statusu wartości jako bytów idealnych, materialnej struktury wartości, pozycji powinności i jej przeżycia w strukturze doświadczenia moralnego, a także problem możliwości wolności w kontekście budowy świata realnego. Referat dr. hab. Kopciucha był też ostatnim wystąpieniem pierwszego dnia obrad konferencyjnych.

Drugi dzień konferencji okazał się być nie mniej interesujący od pierwszego. Na pół godziny przed rozpoczęciem obrad organizatorzy zaproponowali uczestnikom zwiedzenie Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po powrocie z krótkiej wycieczki rozpoczęła się II sesja filozofii rosyjskiej, której przewodniczył dr Leszek Augustyn. Jako pierwsza wyniki swoich badań przedstawiła mgr Barbara Czardybon. Jej referat nosił tytuł *Rosyjski wariant neokantyzmu i postneokantyzmu*. Czardybon przedyskutowała główne idee koncepcji filozoficznych Aleksandra I. Wwiedińskiego i Wasyla E. Sezemana. Poglądy tych właśnie myślicieli uznała bowiem za reprezentatywne dla – odpowiednio – rosyjskiej wersji neokantyzmu oraz rosyjskiego wariantu postneokantyzmu. W pierwszej kolejności doktorantka Uniwersytetu Jagiellońskiego omówiła obecną w pismach Wwiedińskiego oryginalną interpretację kantyzmu w duchu idealistycznym, skupiając się na teorii tzw. „logizmu”. W myśl tej właśnie teorii odpowiedź na fundamentalne dla krytycyzmu pytanie o granice poznania może dostarczyć wyłącznie logika, będąca – jak głosi tytuł *opus magnum* Rosjanina – częścią teorii poznania⁶. W drugiej części wystąpienia mgr Czardybon zarysowała Sezemanowską koncepcję „wiedzy czystej”. Potem wystąpiła s. dr hab. Teresa Obolevitch, reprezentująca Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Narracja s. Obolevitch dotyczyła ewolucji twórczej jednego z najważniejszych filozofów rosyjskiego renesansu religijno-filozoficznego, Siemiona L. Franka, aczkolwiek największą jej część stanowiła analiza wczesnego okresu działalności intelektualnej Rosjanina. Czerpiąc między innymi z filozofii Friedricha Nietzschego, głosił „młody” Frank, iż metafizyka stanowi wyłącznie wyraz ludzkich uczuć i przeżyć, a jej przedmiotem jest samoświadomość. Wpływy Johanna Wolfganga von Goethego i Henri Bergsona na myśl Franka zaowocowały podniesieniem

⁶ A. I. Wwiedienskij, *Łogika, kak czast' teorii poznaniija*, Tipografija M.M. Stasulewicza Pietrograd 1917 (1 wydanie w 1909).

przez tego ostatniego roli, jaką w procesie poznawczym odgrywa intuicja (wiara). Rosyjski filozof wypracował koncepcję wszechjedności, zawierającej w sobie wszystkie byty, w tym też podmiot poznania. Dalej polemizował Frank z przedstawicielami nurtu neokantowskiego w filozofii współczesnej, głosząc teorię realnego istnienia przedmiotu poznania. Ostatnim referatem, wysłuchanym w ramach II sesji filozofii rosyjskiej, był niezwykle interesujący odczyt dr. hab. Michała Bohuna. Pod przewrotnym tytułem wystąpienia (*Na Sybir Kanta!*) ukrył prelegent problem zasadności mówienia o „nowych ontologiach” u rosyjskich neokantystów na przykładzie Fiodora A. Stiepunia. Negatywna argumentacja przebiegła w trzech krokach. Po pierwsze, na przykładzie Stiepunia „filozofii przestrzeni” ukazał prof. Bohun realistyczne skłonności neokantysty, zgodne z inklinacjami rosyjskich intuicjonistów, rzeczników panlogizmu oraz twórców filozofii wszechjedności. Po wtóre, bronił tezy, że w miejscu „nowej ontologii” występuje – używając określenia Wilhelma Windelbanda – „prywatna metafizyka”; prelegent poruszył tutaj zagadnienie subiektywizacji i personalizacji Stiepunowskiej filozofii, przemieniającą się z badania naukowego w ekspresję osobowości albo autorefleksję. I po trzecie, Profesor wykazał, że Stiepunowi (podobnie, jak Hessenowi) nie udało się wypracować „nowej syntezy krytycznej”: podkreślając rolę granic i rozgraniczania w pracy filozoficznej, sam – zmierzając ku filozofii wszechjedności – granice owe przekraczał i zacierał.

Po sesji filozofii rosyjskiej czas przyszedł na sesję filozofii niemieckiej. Była to już IV taka sesja krakowskiej konferencji, a przewodniczył jej pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr Jakub Szczepański. Na tle innych sesję tę wyróżniała największa różnorodność tematyczna. Jako pierwszy z referatem zatytułowanym *Znaczenie marburskiej szkoły neokantyzmu dla polskiej teorii i filozofii prawa* wystąpił dr Łukasz Pi-kuła (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach). Prelegent podjął kilka ważnych problemów, które zadecydowały o tzw. „kopernikańskim” zwrocie w myśleniu o prawie, i które nie straciwszy na aktualności, nadal posiadają rzeczywistą siłę oddziaływania. Tzw. krytyczna filozofia prawa, zapoczątkowana przez Rudolfa Stammlera, miała – przypomniał dr Pi-kuła – dać odpowiedź na pytanie, jak możliwa jest aprioryczna, a więc pozbawiona elementów empirycznych, nauka prawa. Kolejny uczestnik konferencji, mgr Andrzej Serafin (Uniwersytet Jagielloński), przedstawił odczyt pt. *Jedyna Gwiazda Zbawienia: Heidegger w Rosenzweigowskim Międzyrzeczu*. Odczyt ten był próbą interpretacji powstałej w roku 1929 recenzji Cohenowskiej *Religii rozumu* pióra Franza Rosenzweiga. Dyskutowany tekst wyszedł pod znaczącym tytułem *Vertauschte Fronten*⁷. Tym, na co szczególną uwagę zwrócił mgr Serafin, był zaproponowany przez Rosenzweiga zabieg tytułowego „odwrócenia frontów”. Szło o to, że Rosenzweig przedstawił słynną debatę w Davos zupełnie *a rebours*; to nie „filozoficznie błędzący” Cassirer, lecz Heidegger okazuje się być – w przekonaniu autora recenzji – prawowitym spadkobiercą myśli Cohena, jak również jego samego. Linia „nowego myślenia” wytyczona zostaje następująco: „Cohen – Rosenzweig – Heidegger”. Po mgr. Serafinie głos

⁷ F. Rosenzweig, *Vertauschte Fronten*, „Der Morgen” 1930, nr 6, s. 85–87.

zabrała – związana z Uniwersytetem Śląskim – mgr Katarzyna Hamela-Dudek. Przedmiotem swego wystąpienia uczyniła ona koncepcję kultury Ernsta Cassirera. Mgr Hamela-Dudek szczegółowo rozważała Cassirerowską funkcjonalną teorię budowy pojęć oraz filozofię form symbolicznych. Teoria pojęć relacyjnych stanowi efekt zmagania krytycyzmu z dogmatyzmem; jest to – o czym wspominała prelegentka – zastąpienie Arystotelesowskiej transcendentnej substancji immanentną funkcją sądenia, która stanowić ma jedyną obiektywną i dostępną człowiekowi rzeczywistość. Metoda krytyczna powinna jednak objąć nie tylko poznanie przyrody, ale też wszystkie formy ducha ludzkiego. Tego wymaga wszakże synteza poznania. Jest to o tyle ważne, że – jak dowodzi twórca filozofii form symbolicznych i co uwydatniła mgr Hamela-Dudek – elementem wspólnym wszystkich tych form jest symbol. Ostatecznie to człowiek wraz z jego nieskończoną zdolnością kulturotwórczą staje się dla neokantysty celem poznania. Środkiem do tego jest natomiast duchowa autonomia jednostki ludzkiej jako jedyne źródło samoograniczenia i samoświadomości.

Obradom V i ostatniej zarazem sesji filozofii niemieckiej przewodniczyła dr Alicja Pietras. Podczas sesji tej wystąpili: mgr Magdalena Derezińska-Osiecka (Uniwersytet Jagielloński), dr Jakub Szczepański (Uniwersytet Jagielloński), dr Dariusz Rymar (Uniwersytet Śląski w Cieszynie). Pierwsza prelegentka przygotowała odczyt pt. *Jaspersa krytyka racjonalizmu – przejawy i perspektywy*. Bazując na Jaspersowskiej *Psychologii światopoglądów*⁸, dokładnie omówiła sytuację jednostki ludzkiej „zamykającej się w skorupie” (*Gehäuse*), tzn. sytuację człowieka znajdującego oparcie w tym, co skończone i ograniczone. Cechą wspólną wszelkich skorup jest to, że zawsze dają one człowiekowi oparcie w formie zracjonalizowanej jako coś powszechnie obowiązującego, koniecznego i uporządkowanego. Jaspersa krytyka myślenia racjonalnego uderza najmocniej w jego niewydolność, a więc w to, że myślenie tego typu samo dla siebie nie jest siłą, chociaż do tego właśnie pretenduje. Jaspers jednoznacznie opowiada się po stronie światopoglądu antynomicznego: doświadczenie tego, co irracjonalne – poprzez lęk i zwątpienie – stawia przed człowiekiem pytania, apeluje do subiektywnych sił ludzkiej egzystencji, wreszcie – nie zamyka, lecz otwiera. Następnie wystąpił dr Szczepański z odczytem „*Kantyzm*” *Szkoły Jaspersa*. Pod pojęciem „szkoła Jaspersa” rozumie dr Szczepański krąg uczniów skupionych wokół osoby Karla Jaspersa, którzy – pod jego opieką – zapoczątkowali poważną refleksję na temat Kantowskiej filozofii (myśli) politycznej (*politische Denken*). „Szkołę Jaspersa” tworzą – wedle propozycji badacza z Krakowa – trzy wybitne postaci: sam Jaspers, Hans Saner oraz Hannah Arendt. Saner i Arendt przekonani są co tego, że pisma Kanta tworzą pewną spójną całość, a tzw. okres krytyczny w żadnym razie nie jest czymś, co by od pozostałych fragmentów owej całości odstawało, a także co do tego, że filozofia polityczna stanowi rzeczywisty, integralny fragment dzieła Kanta. Dr Szczepański tłumaczył, że „przez »kantyzm« Jaspersa należy rozumieć, wedle jego własnej [K. Jaspersa – B.Cz.] deklaracji, próbę, wbrew rozmaitym naleciałościom, odczytania pism filozofa z Królewca niejako na nowo. [...]

⁸ K. Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, Springer, Berlin 1919.

Jaspers traktuje myśl Kanta jako całość, nie tyle w sensie systemu, ile w sensie całości wypowiedzi, jaką wielki filozof po sobie pozostawił”. Ostatni referat tej sesji należał do pracownika naukowego Instytutu Sztuki UŚ, dr. Rymara. Dr Rymar rozważał jakościowe wymiary sztuki w koncepcji Nicolai Hartmanna. I tak kolejno przedyskutowane zostały warunki „prześwitywania” wyższych warstw dzieła sztuki, założenia dotyczące porządku formalnego, metodologii i struktury dzieła oraz odsłanianie się wartości metafizycznych.

Konferencję „*Nowe ontologie*” zakończyły cztery interesujące wystąpienia odnoszące się do rosyjskiej tradycji filozoficznej. Przewodnicząca obrad, s. dr hab. Teresa Obolovitch, poprosiła o wystąpienie w pierwszej kolejności dr. Augustyna. W centrum uwagi badacza z Krakowa znalazła się filozofia Borysa P. Wyszesaławcewa, czy – mówiąc dokładniej – podstawa Wyszesaławcewowskiej filozofii wolności, jaką okazuje się być ontologizm etyczny, łączący w sobie bytowość i wolność, irracjonalność i rozum. Pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego przedyskutował stosunek filozofii Wyszesaławcewa do filozofii Kanta i Hartmanna, a także aktualny problem transcendentyzmu i ontologizmu w filozofii rosyjskiej. Szczegółowo przeanalizowana została przez niego droga Wyszesaławcewowskiego myślenia „od bytu do wolności” i „od wolności do bytu wartości”. Tutaj dr Augustyn dowodził, iż projekt etyki sublimacji rosyjskiego filozofa łączy w sobie dwa wymiary wolności, tj. wolności samowoli i wolności w dobru. Kolejny dyskutowany przez badacza problem dotyczył miejsca elementu irracjonalności w doświadczeniu i kulturze. Zgodnie z ujęciem Wyszesaławcewa, irracjonalność pierwotnego doświadczenia (pierwotnej wolności) leży u podstaw możliwości dotarcia do rzeczywistości. Dr Augustyn zarysował w tym kontekście poglądy Sergiusza J. Hessena, przeciwstawiającego sferze mistyki (irracjonalności) sferę filozofii (kultury). Problem ontologizmu rosyjskiego pojawił się też w kolejnym referacie, dr Halina Rarot (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) wystąpiła bowiem z interpretacją traktatu Wasyla W. Rozanowa zatytułowanego *O rozumieniu*⁹. Dzieło to zostało napisane przez rosyjskiego myśliciela stosunkowo wcześnie i – co budzi największe kontrowersje – nie daje się wpisać w struktury naukowo-akademickie. Stąd przedstawiciele filozofii akademickiej uznają pracę Rozanowa za niezrozumiałą, eklektyczną, po prostu niewartą uwagi. Z kolei badacze, którzy podjęli trud uważnej lektury traktatu *O rozumieniu* (po jego reedycji w roku 1995) twierdzą, iż w dziele Rozanowa istnieje określony rodzaj ontologizmu. Co do charakteru Rozanowskiego ontologizmu nie ma jednak zgody, istnieją radykalnie odmienne próby odczytania rzezonego traktatu i uporządkowania go pod tym właśnie aspektem. Mając na uwadze interpretacje symboliczne, fenomenologiczne i realistyczne w duchu Arystotelesa, dr Rarot podjęła próbę ponownego odczytania koncepcji ontologicznej Rosjanina oraz rozstrzygnięcia zarysowanego konfliktu interpretacji. Do kilku wątków podniesionych przez dr. hab. Michała Bohuna podczas II sesji filozofii rosyjskiej z nieco innej perspektywy powrócił teraz mgr Marcin Ziomek. Wystą-

⁹ W.W. Rozanow, *O ponimaniu. Opyt issledowanija prirody, granic i wnutriennogo strojenija nauki kak celnogo znanija*, Tipografija E. Lissnera i Ju. Romana. Moskwa 1886.

pienie doktoranta Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego było próbą analizy eseju filozoficznego Fiodora Stiepuna *Życie a twórczość*. Podkreślając wagę i znaczenie myśli Kanta dla rozwoju filozofii, zwracał jednocześnie rosyjski neokantysta uwagę na konieczność wyjścia poza transcendentalizm. To właśnie rozprawa *Życie a twórczość* miała być – w założeniu jej autora – pierwszym szkicem systemu filozoficznego, który w sposób naukowy na gruncie filozofii krytycznej obroni i uzasadni ideał filozofii religijnej. Mgr Ziomek skupił się na analizie Stiepuna pojęcia przeżycia mistycznego, którego dwoma biegunami są życie (doświadczenie jedności) oraz twórczość (doświadczenie wielości). Ostatni referat, zatytułowany *„Metafizyka” a „filozofia” w ujęciu Sergiusza Hessena*, przedstawiła dr Daniłkina (referat został wygłoszony został w języku rosyjskim). Dr Daniłkina przypomniała, że według Hessena filozofia, jako najbardziej abstrakcyjna z nauk, jest teorią obiektywnych wartości kultury. W tak rozumianej filozofii dochodzi do syntezy poszczególnych problemów poznania. Tymczasem ostateczna jedność dana jest wyłącznie życiu i przeżywana jest jako intuicja całości. Rosyjski filozof konsekwentnie odrzuca wszelkie systemy metafizyczne w dziedzinie filozofii, jego zdaniem „filozofowanie” jest możliwe jedynie jako spekulacja metafizyczna.

Po ostatnim odczycie s. Obolevitch – w imieniu wszystkich uczestników konferencji – złożyła trójosobowej grupie badaczy z Uniwersytetu Jagiellońskiego wyrazy wdzięczności za organizację kończącego się wydarzenia. Do słów s. Obolevitch dołączył się prof. Sawicki, gratulując grupie tej intuicji organizatorskiej. Dwudniową konferencję krótko podsumowali dr hab. Bohun, dr Augustyn i mgr Czardybon.

Nieodłącznym elementem dwudniowych obrad były ożywione dyskusje nad tematami odczytów, które miały charakter historyczno-problemowy. Bez wątpienia, zaproponowany przez organizatorów dyskurs konferencyjny umożliwił wieloaspektowe ujęcie fenomenu formacji postneokantowskiej. Konferencja potwierdziła słuszność idei zorganizowania spotkania, dzięki któremu środowisko badaczy współczesnej filozofii niemieckiej mogło wymienić się doświadczeniami z grupą znawców rosyjskiej filozofii przełomu XIX i XX wieku; wydaje się, iż każdy uczestnik mógł znaleźć na konferencji w Krakowie coś wysoce wartościowego, a być może i pomocnego dla swoich przyszłych badań. Za wyraz aprobaty dla wspomnianego wydarzenia można chyba uznać fakt obecności podczas obrad m.in. dr. hab. Adama Sawickiego (Politechnika Białostocka), prof. dr hab. Elżbiety Paczkowskiej-Łagowskiej (Uniwersytet Jagielloński), prof. UJ dr. hab. Miłowita Kunińskiego (Uniwersytet Jagielloński) i dr. Wojciecha Hanuszkiewicza (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Na koniec warto odnotować, iż obecnie trwają intensywne prace redakcyjne nad specjalnym zeszytem „Estetyki i Krytyki”, który stanowić będzie swego rodzaju pokłosie wspomianej tutaj konferencji.

BARBARA CZARDYBON, M.A., graduated in philosophy, doctoral candidate at the Department of Philosophy, Jagiellonian University, Cracow, Poland. E-mail: basiaczardybon@interia.pl